

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยเกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง การสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา: ศึกษาพระเครื่องนางพญาและพระบรมสารีริกธาตุ จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา เอกสารและรวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว (SWOT)
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนานั้นเราถือกันว่าเป็นศาสนาประจำชาติ คือ การที่พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ

ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2550:หน้า 1-4) ได้เขียนไว้ว่า ในทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทยเนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจนชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมาจนกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา

ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพุทธศาสนาตลอดเวลายาวนาน จนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากันและสนองความต้องการของกันและกัน ตลอดจนผสมคลุกเคล้ากับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่น ๆ ที่มีมาในหมู่ชนชาวไทย ถึงขั้นที่ทำให้เกิดมีระบบความเชื่อ และความประพฤติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นแบบของไทยโดยเฉพาะ อันมีรูปลักษณะและเนื้อหาของตนเอง ที่เน้นบางด้านเป็นพิเศษ แยกออกได้จากพระพุทธศาสนาอย่างทั่วไป ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นพระพุทธศาสนาแบบไทย หรือพระพุทธศาสนาของชาวไทย

วัฒนธรรมไทยทุกด้านมีรากฐานสำคัญอยู่ในพระพุทธศาสนาถ้อยคำมากมายในภาษาไทยมีต้นกำเนิดมาจากภาษาบาลี และมีความหมายที่สืบเนื่องปรับเปลี่ยนหรือเพี้ยนมาจากคติในพระพุทธศาสนา แบบแผนและครรลองตามหลักการของพระพุทธศาสนาได้รับการยึดถือเป็นแนวทางและเป็นมาตรฐาน สำหรับความประพฤติ การบำเพ็ญกิจหน้าที่ และการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยทุกระดับ ทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ปกครองประเทศ และไพร่ฟ้าข้าไทย

คนไทยทั่วทั้งหมด ตั้งแต่องค์พระเจ้าแผ่นดินลงมาจนถึงผู้ชายชาวบ้านสามัญแทบทุกคนได้บวชเรียนรับการศึกษาจากสถาบันพระพุทธศาสนา ดังมีประเพณีบวชเรียนเป็นหลักฐานสืบมา วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทย เป็นแหล่งคำสั่งสอนการฝึกอบรมและอำนวยความสะดวกทั้งโดยตรงแก่ผู้เข้าไปบวชเรียนอยู่ในวัด และโดยอ้อมแก่ทุกคนในชุมชนที่อยู่แวดล้อมวัด ชุมชนทุกแห่ง แม้แต่หมู่บ้านในชนบทห่างไกล ต่างก็มีวัดประจำศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชน

กิจกรรมใหญ่ที่มีความสำคัญของรัฐกิติ์ของชุมชนกิติ์ จะมีส่วนประกอบด้านพระพุทธศาสนาเป็นพิธีการ เพื่อเน้นย้ำความสำคัญและเสริมคุณค่าทางจิตใจ แม้แต่กิจกรรมเล็กน้อยจนถึงการประกอบกิจส่วนตัวของบุคคลในชีวิตประจำวัน เช่น ตื่นนอน ล้างหน้า ออกเดินทางไปทำงานจนถึงเข้านอน ก็อาจเคร่งครัดถึงกับนำคำสอนและข้อปฏิบัติ ในพระพุทธศาสนาเข้าแทรกเป็นส่วนนำสำหรับเตือนสติ กระตุ้นเร้าในทางกุศล หรือเพื่อความเป็นสิริมงคล (ดังปรากฏต่อมาภายหลังบางทีเลื่อนรางเหลือเพียงเป็นการทำตาม ๆ กันมา เป็นเรื่องโชคลาง หรือสักว่าทำพอเป็นพิธี) เหตุการณ์ทั้งหลายในช่วงเวลาและวัยต่าง ๆ ของชีวิต เช่น การเกิด การแต่งงาน และการตาย ก็ทำให้มีความสำคัญและคั่งงาม ด้วยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าชีวิตของคนไทยผูกพันอิงอาศัยกันกับพระพุทธศาสนาเต็มตลอด ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย สภาพที่กล่าวมานี้ ได้เป็นมาช้านานจนฝังลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของชาวไทย กลายเป็นเครื่องหล่อหลอม กลั่นกรองนิสัยใจคอพื้นจิตของคนไทยให้มีลักษณะเฉพาะตน ที่เรียกว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย และทำให้พูดได้อย่างถูกต้องมั่นใจว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย

ในจำนวนประชากรของประเทศไทย พลเมืองส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ หรือพูดได้ว่าคนไทยเกือบทุกคนเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา โดยไม่ต้องประกาศอย่างเป็นทางการและกิติ์ได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทย

อาจมีผู้ตั้งข้อสงสัยว่า ถึงแม้พระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ ก็จริง แต่การถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จะกลายเป็นการไม่ยอมรับหรือไม่ให้ความสำคัญ

ตลอดจนเป็นการกีดกันข่มขู่ศาสนาของคนส่วนน้อยทั้งหลายไปหรือไม่ ซึ่งข้อสงสัยนี้ตอบได้ว่า ลักษณะการนับถือศาสนาโดยทั่วไปแยกได้เป็น 2 แบบ คือ

การนับถือศาสนาอย่างหนึ่ง เป็นแบบยึดติดถือมั่นว่า ข้อที่พวกตนถือปฏิบัติเท่านั้นถึงจะถูกต้อง ใครถืออย่างอื่นเป็นผิดทั้งสิ้น อาจถือถึงขนาดที่ว่า ความเชื่อถือปฏิบัติหรือศาสนาอื่นเป็นบาป เป็นมารร้ายที่จะต้องใช้กำลังกำจัดกวาดล้างให้หมดสิ้นไป อย่างน้อย ก็ถืออย่างเห็นเหตุให้แบ่งพวกแบ่งหมู่ ในลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์กัน เข้ากันไม่ได้ นี่แบบหนึ่ง

การถือศาสนาแบบนี้ถ้าพวกที่ถือเป็นคนส่วนใหญ่ก็ต้องไม่ยอมรับและจะต้องขี้นกันข่มขู่ หรือถึงกับเบียดเบียนกำจัดกวาดล้างลัทธิศาสนาของพวกคนส่วนน้อยอย่างแนบเนียน อย่างว่าแต่พวกที่ถือต่างกันจะเป็นส่วนใหญ่กับคนส่วนน้อยเลย แม้แต่จะเป็นกลุ่มหรือหมู่ที่ใหญ่เท่าๆ กัน โกล่เกลี่ยกันหรือเป็นกลุ่มเป็นหมู่เล็กๆ ด้วยกัน ก็ต้องมีการขัดแย้งกันมีการกระทบกระทั่งรุนแรงหรือรบราฆ่าฟันกัน ไม่ว่าจะมีศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นศาสนาประจำชาติหรือไม่ก็ตาม ดังปรากฏให้เห็นอยู่เด่นชัดในหลายประเทศในปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2550:หน้า 16-23) ได้เขียนว่า วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อถือและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาซึ่งแทรกผสมผสานอยู่ในแนวความคิดจิตใจ และกิจกรรมแทบทุกด้านของชีวิตไทย ตลอดเวลายาวนาน โดยยังคงเนื้อหาสาระเดิมที่บริสุทธิ์ไว้ได้ก็มิถูกคัดแปลงเสริมแต่งตลอดจนปนเปื้อนกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นหรือผันแปรไปด้วยเหตุอื่น ๆ จนผิดเพี้ยนไปจากเดิมก็มาก

ในทางจิตใจเห็นได้ชัดว่าหลักธรรมความประพฤติปฏิบัติการดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในและเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมชีวิตจิตใจและลักษณะนิสัยของคนไทย ให้เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวางและร่าเริงแจ่มใส ชอบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แสดงความเป็นมิตร เข้ากับใคร ๆ ได้ง่าย ยินดีในการให้และแบ่งปัน พร้อมทั้งจะบริจาคและให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่เรียกว่า เป็นคนมีน้ำใจ อันเป็นลักษณะเด่นชัด ที่ชนต่างชาติมักสังเกตเห็นและประทับใจ จนตั้งสมญาเมืองไทยว่าเป็นดินแดนแห่งความยิ้มแย้ม หรือสยามเมืองยิ้ม

ประเพณีและพิธีการต่าง ๆ ในวงจรชีวิตของแต่ละบุคคลก็ดี ในวงจรเวลาหรือฤดูกาลของสังคมหรือชุมชนก็ดี ล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด ถ้าไม่เรื่องของศาสนาหรือสืบเนื่องจากพระพุทธศาสนาโดยตรง ก็ต้องมีกิจกรรมตามคติความเชื่อหรือแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ด้วย

สำหรับวงจรชีวิตของบุคคล เช่น ตั้งชื่อ โกนผมไฟ บวช แต่งงาน ทำบุญอายุ พิธีศพ เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าจะจัดย่อยละเอียดถี่ถ้วนกว่านี้ หรือตัดออกบ้างให้น้อยกว่านี้เหลือเฉพาะที่สำคัญหรือจำเป็น ก็พอรวม ๆ ได้ว่า ตั้งแต่เกิดจนตาย ล้วนจัดให้เนื่องด้วยคติในพระพุทธศาสนา

ส่วนในวงจรกาลเวลาของสังคมและชุมชน ก็มีงานประเพณี และเทศกาลประจำปีทั้งที่เป็นเรื่องทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เช่น มาฆบูชา วิสาขบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา กฐิน เป็นต้น และที่จัดให้เข้าในคติของพระพุทธศาสนา เช่น ตรุษ สงกรานต์ สารท ลอยกระทง เป็นต้น ตลอดจนงานมนัสการปูชนียวัตถุสถานประจำปีของวัดต่าง ๆ

ด้วยเหตุนี้ ในท้องถิ่นทั้งหลายทั่วประเทศไทย ฤดูกาลจึงผ่านเวียนไปโดยไม่ว่างเว้นจากงานพิธีทางพระพุทธศาสนา จนชีวิตและสังคมไทยผูกพันแนบสนิทเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพุทธศาสนา ดังได้กล่าวข้างต้น เทศกาล งานประเพณี และพิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ นอกจากเป็นเครื่องผูกพันและร้อยประสานใจประชาชนทั้งท้องถิ่นและสังคมให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวมีความสามัคคีกันแล้ว กิจกรรมบุญกุศลในโอกาสเหล่านี้ ล้วนมีแนวโน้มไปในทางการให้การบริจาคและสลัดคลายความยึดติด จึงเป็นเครื่องกล่อมเกล่าจิตใจและฝึกนิสัยของคนไทยให้มีอัธยาศัยกว้างขวาง เผื่อแผ่ มีไมตรีและน้ำใจ

พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชนชาวไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2550 : หน้า 16-24) ได้เขียนไว้ว่า ตามปกติคนทั้งหลายจะอยู่ร่วมกันได้ดี มีความพร้อมเพรียงต่อเมื่อมีหลักความเชื่อหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน เป็นเหมือนแกนหรือสายเชือกที่ร้อย ประสานกันไว้ ในบรรดาหลักความเชื่อหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทั้งหลายนั้น กล่าวได้ว่า ศาสนาเป็นหลักความเชื่อที่มีกำลังมากที่สุด และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่เหนียวแน่นลึกซึ้งที่สุด ดังนั้นในประเทศชาติใด ประชาชนทั้งหมด หรือคนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาเดียวกัน ก็ต้องนับว่าประเทศชาตินั้นมีโชคดียิ่งยิ่ง ที่จะไม่ต้องประสบความยากลำบาก ในการที่จะทำให้ประชาชนมีจิตใจประสานรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมั่นใจได้ว่าจะสามารถสร้างเสริมความพร้อมเพรียงสามัคคีขึ้นได้โดยง่าย

อย่างไรก็ดี ในกรณีที่พลเมืองส่วนใหญ่ นับถือศาสนาเดียวกัน แม้ว่าจะมีความสามัคคีในระหว่างชนส่วนใหญ่ นั้นแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่เป็นการแน่นอนว่าประชาชนทั้งชาติจะมีความสามัคคีกันด้วยดีอย่างแท้จริง เพราะถ้าความสามัคคีของชนส่วนใหญ่ นั้นไม่เป็นไปตามชอบ ก็จะเกิดปัญหา ระหว่างประชากรส่วนใหญ่ กับชนส่วนน้อยที่นับถือศาสนาต่างกัน และ และแทนที่จะเกิดความสามัคคีในชาติ ก็จะกลายเป็นการแตกแยกขัดแย้งเบียดเบียนกัน โดยที่ชนส่วนใหญ่จะบีบบังคับข่มเหงชนกลุ่มน้อย ถ้าเป็นอย่างนี้ก็ต้องนับว่า ความมีโชคดียกกลับกลายเป็นเคราะห์ร้าย เหมือนมีรอมอยู่ในมือ

แทนที่จะใช้กางคัมฝนกันแดด กลับใช้อย่างเป็นท่อนเหล็กท่อนไม้สำหรับไล่ตีไล่แทงกัน แต่ถ้าเป็นความสามัคคีโดยชอบธรรม นอกจากทำให้รวมกำลังพร้อมเพรียงกันในหมู่ผู้ที่ถือศาสนาเดียวกันแล้ว ก็จะเป็นเหตุแบ่งแยกถือพวกถือหมู่กีดกันคนพวกอื่นด้วย แต่ตรงข้ามจะแผ่ไมตรีจิตมิตรภาพแก่ศาสนิกพวกอื่นด้วยในฐานะที่ว่าแม้จะนับถือศาสนาต่างกัน แต่ก็ยังเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จึงไม่ทำให้เสียสามัคคีในชาติ

ศาสนิกชนในบางลัทธิศาสนา ไม่เพียงแต่จะบางแยกเบียดเบียน ข่มขู่หรืออยู่ร่วมกัน ไม่ได้กับศาสนิกชนที่นับถือศาสนาอื่นเท่านั้น แม้แต่กับศาสนิกชนของศาสนาเดียวกันแต่นิกายกับตน ก็ทนกันไม่ได้ ต้องยกเอาความถือต่างทางศาสนานั้นเป็นเหตุวิวาทขัดแย้ง หรือถึงกับพิฆาตเข่นฆ่ากัน ในกรณีเช่นนี้ การแยกศาสนาให้ศาสนาหนึ่งขึ้นเป็นศาสนาประจำชาติ ย่อมหมายถึงยกนิกายใดนิกายหนึ่งขึ้นสู่ฐานะนั้น และการปฏิบัติเช่นนั้น ย่อมไม่มีทางทำให้เกิดความสามัคคีที่แท้จริงของคนทั้งชาติ จะมีได้ก็แต่เพียงความสามัคคีของคนกลุ่มหนึ่ง เพื่อจะปะทะกันกับคนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความสามัคคีในแบบเดียวกัน หรือความสามัคคีของคนกลุ่มใหญ่ ที่จะเข้าบีบบังคับครอบงำหรือทำลายคนกลุ่มน้อยตลอดจนความสามัคคีในแต่ละกลุ่มของคนมากมายหลายกลุ่มที่แก่งแย่งช่วงชิงอำนาจและผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ลบหลู่ดูหมิ่นกันหรือวิวาทขัดแย้งกันในเรื่องหลักความเชื่อและข้อปฏิบัติทางศาสนาโดยใช้วิธีรุนแรง

ประโยชน์สำคัญอย่างหนึ่ง ที่รัฐทั้งหลายคาดหวังจากศาสนาก็คือ การทำให้เกิดความสามัคคีในชาติ และรัฐเหล่านั้นก็แสวงหาและใช้วิธีการต่าง ๆ กันที่จะทำให้สำเร็จผลตามความมุ่งหวังนี้ บางรัฐยกศาสนาหนึ่งขึ้นเป็นศาสนาประจำชาติแล้ว ก็สร้างความสามัคคีได้สำเร็จ บางรัฐทำเช่นนั้นแล้วก็ทำให้เกิดปัญหาคนส่วนใหญ่นับถือนับถือเบียดเบียนบีบบังคับข่มเหงกัน บางรัฐก็ยกศาสนาในรูปสถาบันที่เป็นรูปธรรมขึ้นเป็นศาสนาประจำชาติ บางรัฐยกเอาศาสนาในด้านนามธรรมขึ้นเป็นศาสนาประจำชาติ

พระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่ช่วยดำรงรักษาเสรีภาพในการนับถือศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2550: หน้า 31-48) ได้เขียนไว้ว่า ในสังคมไทยตลอดประวัติศาสตร์ของการนับถือพระพุทธศาสนา เสรีภาพทางศาสนาเป็นสิ่งที่มีความเป็นไปเองเป็นลักษณะของสังคมที่ถ่ายทอดกันมาโดยไม่ต้องรู้ตัว สืบเนื่องจากหลักการของพระพุทธศาสนา ที่เชิดชูเสรีภาพในการใช้ปัญญา โดยไม่มีการบังคับศรัทธา เพราะฉะนั้น ในประวัติของชนชาติไทยจึงไม่ต้องการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพในการนับถือศาสนา อย่างที่ได้เกิดขึ้นเป็นเรื่องราวรุนแรงมากในหลายประเทศ

นอกจาก ชาวพุทธจะอยู่ร่วมด้วยดีกับศาสนิกชนของศาสนาอื่นๆ ที่มีอยู่แล้ว แม้เมื่อมี
ลัทธิศาสนาใหม่ ๆ เข้ามาจากภายนอก ก็ได้พบการต้อนรับอย่างดี และเปิดโอกาสหรือถึงกับช่วย
เอื้อเพื่อให้มีการเผยแพร่โดยสะดวกด้วยซ้ำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักคู่ชาติบ้านเมืองนี้ ได้เป็นมาตลอดประวัติศาสตร์อัน
ยาวนาน จะเห็นได้จากหลักฐานที่สำคัญยิ่ง คือ พระราชดำรัสขององค์พระมหากษัตริย์ในทุกยุคทุก
สมัย ดังตัวอย่างที่จะยกมาอ้าง

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงสุโขทัย ได้
บรรยายตอนหนึ่ง ปรากฏอยู่ในหนังสือ ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 ได้เขียนไว้ว่า

“.....พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนั้น
ทั้งชาวแม่ชาวเจ้าท่วยบัวท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน
ทั้งสิ้น ทั้งหลายทั้งผู้ชายผู้หญิงผู้ท่วยมีศรัทธา
ในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน
เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว.....”

ในคราวที่คณะทูตพิเศษของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลสมเด็จพระนารายณ์
มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา แจ้งการที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสอัญเชิญพระองค์ให้เข้ารีตเป็นคาทอลิก
พระองค์ได้ตรัสตอบผ่าน มงซิเออร์ ฟอลคอน พระราชดำรัสครั้งนี้ แสดงถึงความรักที่ทรงมั่นคงใน
พระพุทธศาสนาโดยที่พร้อมกันนั้นก็ทรงมีพระทัยกว้างขวางตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่
เอื้ออำนวยเสรีภาพทางศาสนาและทรงมีพระปรีชาญาณในการนำเอาหลักการของศาสนามาใช้สื่อสาร
รักษาพระราชไมตรี โดยไม่ต้องทรงตอบปฏิเสธโดยตรง พระราชดำรัสนี้ปรากฏในหนังสือประชุม
พงสาวดาร เล่ม 24 ภาคที่ 41 ตอนหนึ่งว่า

“.....เราก็มีความประหลาดใจมากกว่า
พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเพื่อรักของเราได้มา
เป็นธุระในการอันเป็นกิจของพระเป็นเจ้า
เพราะเราก็เห็นว่าพระเป็นเจ้าเองก็หาได้
ฝักใฝ่ในเรื่องนี้ไม่ เพราะการที่มนุษย์เรา
ร่างกายมีวิญญาน มีธรรมชาติอย่างเดียวกัน
ไม่ใช่พระเป็นเจ้าเป็นผู้ทำให้เป็นเช่นนั้น
ดอกหรือ ถ้าพระเป็นเจ้าจะไปโปรดให้มนุษย์
ทั้งปวงได้มีความนับถือศาสนาอันเดียวกันแล้ว

พระเป็นเจ้ามีทำให้มนุษย์ทั้งหลายเกิดมา
ร่วมศาสนาเดียวกันหรือ แต่นี้พระเป็นเจ้า
ก็ไม่ต้องการให้เป็นเช่นนั้น กลับปล่อยให้
ศาสนาต่าง ๆ กันทั่วโลก ตั้งแต่ไหนแต่ไร
มาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะไม่ควรเชื่อ
หรือว่าพระเป็นเจ้ามีความประสงค์จะให้
มนุษย์เรา ได้นับถือและบูชาพระองค์ด้วย
วิธีและลัทธิต่าง ๆ กัน.....แต่อย่างไรก็ดี
เรารู้กันอยู่แล้วว่าการทั้งปวงจะเป็นอย่างไร
ก็สุดแล้วแต่พระเป็นเจ้าจะสั่งให้เป็น.....”

ความที่ได้ตรัสนี้ ได้ทำเป็นเอกสารราชการ หรือคำตอบจดหมายที่เชอวาเลีย เดอโชมอง
เอกอัครราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (อ้างในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตตโต), 2550:หน้า 52-
54) ได้ถวายสมเด็จพระนารายณ์พระเจ้ากรุงสยาม เมื่อวันที่ 28 เดือนตุลาคม ค.ศ. 1685 (พ.ศ. 2228)
หนังสือตอนนั้นปรากฏใน ประชุมพงสาวดาร เล่มที่ 24 ภาคที่ 41 นั้นเอง หน้า 69 ดังนี้

“.....และขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงดำริ
ด้วยว่าถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดินและสร้าง
สิ่งสาราสด์อันมีรูปพรรณสัณฐานและนิสัย
ต่าง ๆ กัน จะประสงค์ให้มนุษย์ทั้งหลาย
ได้นับถือศาสนาอย่างเดียวกันทุกคน
และให้มนุษย์ทั้งหลายอยู่ในกฎหมาย
อันเดียวกันหมดแล้วพระเจ้าย่อมจะทำให้
เป็นเช่นนั้นได้ง่ายที่สุด แต่สิ่งสาราสด์
ต้นหมากรากไม้และของทั้งปวง
พระเจ้าย่อมได้สร้างให้มีรูปกพรรณและลักษณะ
ต่างกันทั้งสิ้น จึงเป็นพยานให้เห็นได้ว่า
การที่เกี่ยวกับศาสนานั้น พระเจ้าย่อมต้องการ
ให้ถือต่างกันเหมือนกัน เพราะเหตุฉะนั้น
พระเจ้ากรุงสยามนามของข้าพเจ้าทรงยอมให้

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดงานวิจัย	
วันที่.....	28 ก.ย. 2555
เลขทะเบียน.....	246418
เลขเรียกหนังสือ.....	

พระเจ้าได้ตัดสินใจในเรื่องนี้.....”

ข้อความนี้ปรากฏในพระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ว่า

“แล้วมีพระราชโองการปฏิสังขรณ์แก่
เจ้าพระยาและพระยาทั้งปวงว่า
สิ่งของทั้งนี้ จงทำนุบำรุงไว้ให้จงดี
จะได้ป้องกันรักษาแผ่นดิน ทำนุบำรุง
พระพุทธศาสนา และพระราชอาณาเขต
สืบไป...”

ในเอกสาร “ชุมนุมพระบรมราชาธิบายใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ก็มี
พระบรมราชาธิบาย ตอนหนึ่ง ซึ่งแสดงน้ำพระทัยต่อพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งสถานะของ
พระพุทธศาสนาในแผ่นดินไทย ว่าดังนี้

“หนึ่งในพระเจ้าแผ่นดินก็ตรัสสรรเสริญว่า
ศาสนาใด ๆ ไม่ประเสริฐกว่าพระพุทธศาสนา
รับสั่งดังนี้ทุกพระเจ้าแผ่นดินมาจนถึงทุกวันนี้
ก็ซึ่งรับสั่งดังนี้ก็จะเหมือนจะเอาใจพระสงฆ์
ซึ่งเป็นเจ้าของศาสนาโตอยู่ในแผ่นดิน ก็ที่แท้
พระสงฆ์ราชาคณะที่เป็นประธานในศาสนา
ก็ยังโง่งมจายไม่รู้แผ่นดินแผ่นดินฟ้า.....แต่พระเจ้า
แผ่นดินองค์นี้.....ทรงทวยสุริย์จันทร์ถูกต้อง
แน่นอน.....ก็เมื่อเป็นดังนี้ ท่านยังสรรเสริญ
ว่าพระพุทธศาสนาดีกว่าศาสนาทั้งปวง
และทรงอุทิศสาธุประพาศตามพุทธศาสนาอยู่
ก็เห็นชัดว่าเป็นเพราะพึงพาอาศัยพุทธศาสนาอยู่.....”

ครั้งถึงรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิยมหาราชก็ได้ทรง
แสดงน้ำพระทัยของพระองค์ต่อพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึง เซอร์ เอ็ดวิน
อาร์โนลด์ ผู้แต่งหนังสือประทีปแห่งทวีปเอเชีย ณ กรุงลอนดอนประเทศอังกฤษ ความตอนหนึ่งว่า

“พระราชบิดาของฉันท ได้ทรงสละเวลาที่เป็นส่วนใหญ่
ในการศึกษาและคุ้มครองศาสนาของชาติ ส่วนฉันท
ได้ขึ้นครองราชย์ในขณะอายุน้อย จึงไม่มีเวลา
ที่จะเป็นนักศึกษาอย่างพ่อ ฉันทเองมีความสนใจในการ
ศึกษาหนังสือหลักธรรมต่าง ๆ สนใจที่จะคุ้มครองศาสนา
ของเรา และต้องการให้มหาชนทั่วไปมีความเข้าใจถูกต้อง”

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้มีพระราชดำรัสมากมายเกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทเรื่องเทศนาเสือป่า ตอนหนึ่งว่า

“พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา...
ศาสนาในสมัยนี้เป็นของแยกจากชาติไม่ได้
...เป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นไทย
จะต้องตั้งมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนา
สำหรับชาติเรา”

“...เพราะฉะนั้น เป็นหน้าที่ของเราทั้งหลาย
ที่จะช่วยกันบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา อย่าให้
เสื่อมศูนย์ไปการที่จะบำรุงพระพุทธศาสนา
เราต้องรู้ลึกก่อนว่า หลักของพระพุทธศาสนา
คืออะไร?”

“...เราจะถือว่าเราเป็นไทยด้วยกันหมด เราจะต้อง
รักษาความเป็นไทยของเราให้ยั่งยืน เราจะต้องรักษา
พระพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนาการอย่างที่เป็นมาแล้ว
หลายชั่วโคตรของเราทั้งหลาย”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลปัจจุบันก็ได้ทรงมีพระราช
ดำรัสประกาศไว้ในพระราชทานพระพุทธรูปนารายณ์ว่า

“ข้าพเจ้าถือว่า พระพุทธรูปนารายณ์เป็นที่ตั้ง
แห่งคุณพระรัตนตรัย อันเป็นที่เคารพสูงสุด

และเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
ของประเทศไทย และของคนไทย...”

พระราชดำรัสทั้งหลายที่ได้ยกมาข้างนี้หากเป็นของพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวก็อาจมีผู้แย้งได้ว่า เป็นพระราชมติส่วนพระองค์ แต่เมื่อปรากฏชัดตามที่แสดงไว้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ที่ทรงความสำคัญยิ่งหลายพระองค์ และในทุกยุคทุกสมัย ได้ตรัสไว้ในทำนองเดียวกันจึงย่อมเป็นหลักฐานยืนยันที่ชัดเจน ซึ่งต้องถือว่าเป็นระบบการและแบบแผนของประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม การที่องค์พระประมุขของชาติมีพระราชดำรัสดังนี้ มิใช่เป็นเพียงแนวทางพระราชดำริขององค์พระมหากษัตริย์เท่านั้นแต่เป็นการตรัสในฐานะผู้นำของประเทศ แทนเสียงประชานิกของพระองค์ เป็นเครื่องสะท้อนภาพรวมของสังคมไทย อันเป็นประมวลแห่งประเพณี คตินิยม และพฤติกรรมของประชาชนโดยทั่วไปในแผ่นดิน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่รองรับการปกครองของประเทศ ซึ่งพอสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันคู่ชาติของประเทศไทย

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเท่าที่คนไทยเราเกี่ยวข้อง อาจแยกได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านที่เป็นพระธรรมวินัย โดยเฉพาะส่วนที่เรียกว่าพุทธธรรมอย่างหนึ่ง และด้านที่เป็นวัฒนธรรม ซึ่งอย่างแรกคือพระธรรมวินัย หมายถึง หลักการเดินแท้ ๆ ของพระพุทธศาสนา หรือตัวแท้ตัวจริงของพระพุทธศาสนานั้น ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนหรือทรงแสดงและทรงบัญญัติไว้ ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และรักษาหรือทอดต่อกันมาด้วย การจาริกจตุรงคและอ้างอิงพระคัมภีร์เหล่านั้น อย่างหลังคือ วัฒนธรรม หมายถึง พระพุทธศาสนาอย่างที่คนไทยรู้จัก และประพฤติปฏิบัติสะสมสืบต่อกันมา จนซึมแทรกเข้าไปในชีวิตจิตใจ กลายเป็นส่วนหนึ่งแห่งลักษณะนิสัยและความเป็นอยู่ ซึ่งปรากฏออกมาทางวิถีชีวิตของหมู่ชนและอาศัยหมู่ชนที่ดำเนินตามวิถีชีวิตนั้นนั่นเอง และเป็นเครื่องรักษาสืบทอดตัวมันเอง

พระพุทธศาสนาฝ่ายธรรมวินัย ต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียน และตั้งใจปฏิบัติจึงจะปรากฏตัวและแสดงผลได้ แต่พระพุทธศาสนาฝ่ายวัฒนธรรมปรากฏตัวและแสดงผลอย่างเป็นไปเองในวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่โดยไม่ต้องรู้ตัว

พระพุทธศาสนาฝ่ายธรรมวินัย และพระพุทธศาสนาฝ่ายวัฒนธรรมนั้นต่างก็สัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การที่พระพุทธศาสนาจะกลายเป็นพระพุทธศาสนาของไทยเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตไทย หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความเป็นไทยได้ ก็เพราะได้สะสมสืบทอดซึมแทรกเข้าไปในชีวิตจิตใจของคนไทยทั่วไปจนกลายเป็นวัฒนธรรมของไทย แต่ในเวลาเดียวกันพระพุทธศาสนาฝ่ายธรรมวินัยก็เป็นหลักกลางหรือเป็นมาตรฐานสำหรับทบทวนตรวจสอบว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายวัฒนธรรมเข้าใจใกล้หรือถอยห่างออกไปจากหลักการที่แท้จริงของ

พระพุทธศาสนา และเป็นแหล่ง ซึ่งอำนวยความสะดวกสำหรับปรับหรือช่วยดึงพระพุทธศาสนาฝ่ายวัฒนธรรมให้เข้าสู่หรือใกล้ชิดเข้ามาสู่หลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ๆ

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้ผ่านความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มากมายตลอดเวลา ยาวนานในประวัติศาสตร์ มีทั้งความเสื่อมและความเจริญสลับกันไป มองในแง่หนึ่ง ความเจริญและความเสื่อมเป็นเรื่องธรรมดา เพราะสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง ตามหลักของความอนิจจัง จะให้คงที่อยู่อย่างเดียวเป็นไปไม่ได้ โดยเฉพาะความเสื่อมย่อมเกิดขึ้นได้ง่ายกว่าความเจริญ เหมือนล้อเลื่อนที่ตั้งอยู่ ณ จุดหนึ่งบนทางลาด ถ้าปล่อยก็ย่อมเลื่อนไหลในทางที่ต่ำลงไป การที่จะไม่ให้ไหลลง แม้แต่เพียงจะให้ทรงอยู่กับที่ก็ต้องใช้ ความพยายามขึ้นไว้ ไม่ต้องพูดถึงการที่จะให้เลื่อนขึ้นไป ซึ่งจะต้องใช้กำลังมากมายในการขับเคลื่อนหรือผลักดัน ยิ่งถ้าให้ขึ้นบนทางยาวจนถึงจุดสูงสุด ก็ยิ่งยากแทบสุดสิ้น

ข้อเปรียบเทียบนี้เป็นเพียงเรื่องของวัตถุซึ่งไม่มีชีวิตจิตใจใช้แต่กำลังเพียรพยายามด้วยแรงกายที่ยังยาก ยิ่งวัฒนธรรมนี้มีองค์ประกอบสลับซับซ้อน และเป็นเรื่องของมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจ การจัดการให้เป็นไปในทางที่มุ่งหมาย ก็ยิ่งยากมากกว่านั้น

พระพุทธศาสนาที่ได้กลมกลืนเข้ามาเป็นเนื้อหาของวัฒนธรรมไทยเมื่อผ่านกาลเวลา ยาวนาน ถ้าไม่เพียรพยายามคอยตรวจสอบเนื้อหาอันกับหลักการที่แท้คือ พระธรรมวินัยไม่คอยดึงให้คืนหน้าใกล้เข้ามาสู่หลักการที่แท้นั้นมากขึ้น ๆ หรือไม่หมั่นเติมเนื้อหาสาระของพระธรรมวินัยเข้าไปเสริมไว้เรื่อยๆ ก็ย่อมเสื่อมโทรมและเลอะเลือนไปอย่างแน่นอน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ความหมายของการท่องเที่ยว (Tourism)

การท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีความเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งส่งผลดีต่อการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ที่มีไว้เพื่อการหารายได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เดินทาง (นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน) ธุรกิจ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ภาครัฐบาลที่ดูแลและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว (เอกสารประกอบการสอนวิชา อุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2547 : หน้า 76) เมื่อพูดถึงการท่องเที่ยว บุคคลทั่วไปมักนึกถึงการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ แต่ในบางครั้งก็มีบางองค์กรใช้คำว่า การเดินทาง และการท่องเที่ยวสลับกันไป จึงมีผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวดังนี้

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเดินทางพักผ่อนหย่อนใจ และไปด้วยความสมัครใจ มิใช่เพื่อการประกอบรายได้ (ศึกษานิเทศก์, 2540)

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization =UN WTO) (อ้างใน สุวัฒน์ จูรากรณ์และจริญญา เจริญสุกใส 2545, หน้า 71) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวที่มีลักษณะดังนี้

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปที่ยื่นเป็นการชั่วคราว
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่มีมิใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

Mc Intosh and Goeldner (1995) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวคือ กิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวนของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่ปกติไปยังที่ยื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ใด ๆ ที่มิใช่เพื่อการหารายได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เดินทางธุรกิจในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ภาครัฐบาลดูแลการท่องเที่ยวและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว

สมาคมระหว่างประเทศแห่งความเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว (อ้างใน บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, หน้า 11-12) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า เป็นการเดินทางจากที่อยู่ถาวร ไปอีกที่หนึ่งเป็นการชั่วคราว และมีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

1. การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางของผู้คนจากที่เคยอยู่ถาวร ไปยังสถานที่ต่าง ๆ
2. การท่องเที่ยวจะต้องมีส่วนสำคัญหลัก 2 อย่าง คือ การเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางและพักค้างคืน
3. การเดินทางและการพักค้างคืนนั้นจะต้องไม่ใช่สถานที่อยู่หรือที่ทำงานประจำ และในการทำกิจกรรมระหว่างพักจะต้องแตกต่างไปจากผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ
4. การเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางต้องเป็นการชั่วคราวในช่วงระยะเวลาสั้นไม่เกิน 80 วัน
5. จุดหมายปลายทางเป็นการเดินทางเพื่อไปเยี่ยมเยือนเท่านั้น มิใช่เพื่ออยู่อาศัยเป็นการถาวร

จากนิยามของการท่องเที่ยวที่กล่าวมานั้น การท่องเที่ยวยังมีอีกมากมายหลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนันทนาการและกีฬา และรูปแบบอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน อันเนื่องจากการท่องเที่ยวในแต่ละรูปแบบจะต้องเกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ทัศนคติของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้

นอกจากนี้นักวิชาการยังได้ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม หมายถึง วิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น ตามที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นทั้งระบบความรู้ความคิด หรือความเชื่อจนมีการยอมรับปฏิบัติกันมาเป็นวิธีการหรือแบบแผน และมีการอบรมและการถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อมา ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536)

ประเวศ วะสี (2538) กล่าวถึงวัฒนธรรมกับการพัฒนาว่า วัฒนธรรม คือ พลังแห่งการพัฒนา แต่การที่วัฒนธรรมไม่มีพลังเพราะสังคมได้รับการสื่อความหมายของคำว่าวัฒนธรรมในรูปแบบที่ไม่มีพลัง วัฒนธรรมจะมีพลังในการพัฒนา อยู่ที่เข้าใจความหมายของคำว่าวัฒนธรรม ความเข้าใจเป็นพลังหรืออำนาจอันยิ่งใหญ่ คือ อำนาจแห่งความเข้าใจ (Power of Understanding) การที่สัตว์หรือมนุษย์ตัวใดตัวหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่งจะอยู่รอดได้ต้องเรียนรู้และมีปัญญาในระดับหนึ่ง ชุมชนหรือสังคมใดสังคมหนึ่งจะดำรงอยู่ได้ช้านาน ก็ต้องมีปัญญา เรียกว่า ปัญญาของชุมชนหรือสังคม ถ้าไม่มีปัญญาก็ดำรงอยู่ไม่ได้ยาวนาน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งเข้าไปสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ มุ่งเน้นการศึกษาวัฒนธรรม และอารยธรรมของมนุษย์ซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยวในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีด้วย ส่วนการท่องเที่ยวที่ดีจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับ ซึ่งจะมีปัจจัยองค์ประกอบสำคัญ ดังที่ตลาดชาย รมิตานนท์ ได้เสนอเอาไว้ว่า การท่องเที่ยวที่ดี จะต้องไม่ทำลายศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ไม่มองศิลปวัฒนธรรมว่าเป็นสินค้า และเอื้ออำนวยต่อการดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของ

ท้องถิ่นและผู้มาเที่ยว ส่วนเจ้าของท้องถิ่นก็ต้องเกิดความเข้าใจอันดี เกิดมิตรภาพ มีความสามัคคี และอยู่ไม่ใช่ว่าเพียงแค่ออกไปแล้วเพียงแค่ออกอัลบั้มเท่านั้น (อ้างในสินธุ์ สุโรบล, 2546)

เนื่องจากประเทศไทยเป็นชาติที่มีความเจริญด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาแต่บรรพกาล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติล้ำค่าที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นไทยซึ่งแตกต่างจากชาติอื่น จึงเป็นสิ่งที่คนไทยควรเห็นแจ้งถึงคุณค่าและพยายามรักษาไว้ด้วยความรู้ ความฉลาดรอบคอบ มิให้สูญหายหรือเสื่อมโทรมไป ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรหมายถึงการเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่น เพื่อชื่นชมกับเอกลักษณ์ให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจ และความซาบซึ้งตรึงใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ อีกทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นให้น้อยที่สุดในขณะเดียวกัน ชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้ และการจ้างงาน อันนำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพราะฉะนั้นการอนุรักษ์แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเกี่ยวกับข้อกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม อีกทั้งรูปแบบของวัฒนธรรม เช่น คนตรี การเต้นรำ การแสดง การแต่งกาย และงานหัตถกรรม พิธีกรรม วิถีชีวิต กิจกรรมเศรษฐกิจดั้งเดิมและรูปแบบของสถาปัตยกรรมล้วนเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว หากสูญเสียสิ่งเหล่านี้ไปแล้วการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็จะไม่ประสบผลสำเร็จในพื้นที่ ซึ่งปัญหานี้การท่องเที่ยวสามารถที่จะอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้ได้ในบางพื้นที่ การท่องเที่ยวสามารถช่วยกระตุ้นให้รูปแบบวัฒนธรรมที่อาจสูญหายไปแล้วให้สามารถรื้อฟื้นกลับมาใหม่และดำรงอยู่ต่อไป

การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1. ความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การนำทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน วิถีชีวิต งานประเพณี เป็นต้น มาใช้เพื่อประโยชน์ทางการท่องเที่ยว โดยต้องกระจายผลประโยชน์ให้ทั่วถึงกัน การใช้วิทยาการสมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างปัจจัยและบริการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยว และเน้นการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นหลักฐานสำคัญในการเรียนรู้ เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบทอดไปถึงชนรุ่นหลัง

2. ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากคติความเชื่อ หรือการประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นตามสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในเชิงนันทนาการได้ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ หมายถึง สิ่งปลูกสร้างหรือวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น และสามารถนำมาใช้ประโยชน์เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวได้โดยแบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

2.1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทแหล่งประวัติศาสตร์ ได้แก่

1. เมือง เมืองเป็นพื้นที่ที่สามารถกำหนดขอบเขตได้จากกำแพงเมือง และคูเมือง ที่แบ่งพื้นที่ของเมืองออกจากพื้นที่โดยรอบทางกายภาพ ซึ่งเมืองที่มีความสัมพันธ์ทางช่วงเวลาในประวัติศาสตร์ ได้แก่ เมืองร้าง แต่ปัจจุบันนำกลับมาใช้ใหม่ เมืองที่มีความต่อเนื่องนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเมืองร้างแต่ได้นำกลับมาใช้ใหม่ในอดีตสืบเนื่องถึงปัจจุบัน

2. ย่านประวัติศาสตร์ เป็นพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมืองที่ประกอบด้วยอาคารและองค์ประกอบอื่นที่เหมาะสมกับกิจกรรมของย่านนั้น โดยแบ่งตามลักษณะของกิจกรรม คือ ย่านประวัติศาสตร์อุตสาหกรรม ย่านประวัติศาสตร์พาณิชย์กรรม ย่านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และย่านประวัติศาสตร์ชนบท

3. แหล่งโบราณคดี เป็นพื้นที่ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณคดีอยู่รวมกัน หรือใกล้เคียงกัน มีความสัมพันธ์เนื้อหา เรื่องราวต่อเนื่องกัน สามารถกำหนดพื้นที่ให้เป็นย่านที่มีความต่อเนื่องกันทางเนื้อหาได้ เช่น กลุ่มภาพเขียนสีตามเพิงผา พื้นที่อาศัยและประกอบกิจกรรมของชุมชนโบราณบ้านเชียง เป็นต้น

2.1.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ โบราณสถาน หมายถึง สิ่งปลูกสร้างหรือสิ่งของโบราณที่เคลื่อนที่ไม่ได้ อาจสร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่น พระราชวัง ถนน คลอง คูเมือง กำแพงเมือง อุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น ส่วนโบราณวัตถุ หมายถึง สิ่งของโบราณที่เคลื่อนย้ายได้ เช่น ศิลารึก เทวรูป เครื่องมือโบราณ เป็นต้น

2.1.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานและปูชนียวัตถุ หมายถึง สิ่งปลูกสร้างหรือสิ่งของโบราณที่ยังคงใช้ประโยชน์ในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นสถานที่ศึกษาทางศาสนา เช่น วัด โบสถ์ มัสยิด เทวาลัย ศาลเจ้า พระพุทธรูป เป็นต้น

2.1.4 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทอื่น หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น และใช้ประโยชน์เพื่อการพักผ่อน สนุกสนาน ศึกษาหาความรู้อื่นๆ นอกเหนือที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เช่น สวนสนุก เขื่อน อ่างเก็บน้ำ พิพิธภัณฑ์ สถานที่พักตากอากาศ สวนสัตว์ เป็นต้น

2.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หมายถึง กิจกรรมหรือแนวทางปฏิบัติที่มนุษย์คิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการด้านจิตใจให้มีที่ยึดเหนี่ยว ซึ่งอาจจะเกี่ยวกับเรื่องของความรื่นเริง ความหวาดกลัว การบำรุงขวัญสมาชิกในสังคม สามารถแบ่งได้ ดังนี้

2.2.1 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อ ด้วยเหตุผลความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติจึงทำให้มีการกำหนดพิธีกรรมต่างๆ

ขึ้น และในปัจจุบันได้มีการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวด้วย เช่น การแห่เทียนพรรษา การแห่ผีตาโขน บุญบั้งไฟ พิธีตักบาตรเทโว เทศกาลกินเจ เป็นต้น

2.2.2 วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับประเพณี การละเล่น และการฉลอง ประเพณีเป็นเรื่องราวของการปฏิบัติในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งสืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านาน จนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในชุมชนหรือสังคมส่วนใหญ่ประเพณีมักเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความเบิกบานใจ รื่นเริง มีความสุข และปัจจุบันก็นิยมนำประเพณีมาใช้ประโยชน์เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วย เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง การแข่งเรือ ไหลเรือไฟ เป็นต้น

2.2.3 วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต เป็นการศึกษาเรียนรู้สัมผัส การดำเนินชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ หรือศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น การเที่ยวชมวิถีชีวิตลาวโซ่ง กะเหรี่ยงปาด่อง (กะเหรี่ยงคูยาว) และชาวเล เป็นต้น

3.หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้กล่าวแล้ว นำไปสู่หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4 ประการ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะที่เดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา และดึงดูดชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรม และได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่นรวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของตนเองด้วย

4.องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตัวเองอย่างเข้าใจในสรรพสิ่งของโลกที่ไม่สามารถแยกตัวออกจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและ

กัน ฉะนั้นองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญจึงควรมี 6 ด้านอิงตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนดังต่อไปนี้ คือ

4.1 องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจอยู่ 10 ประการ คือ

4.1.1 ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น

4.1.2 โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ

4.1.3 งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง

4.1.4 ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก

4.1.5 ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

4.1.6 ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่าง ๆ

4.1.7 ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา

4.1.8 วิถีชีวิต เสื้อผ้า การแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร

4.1.9 ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียม และเทศกาลต่าง

4.1.10 ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

4.2 องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

4.3 องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และได้ผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

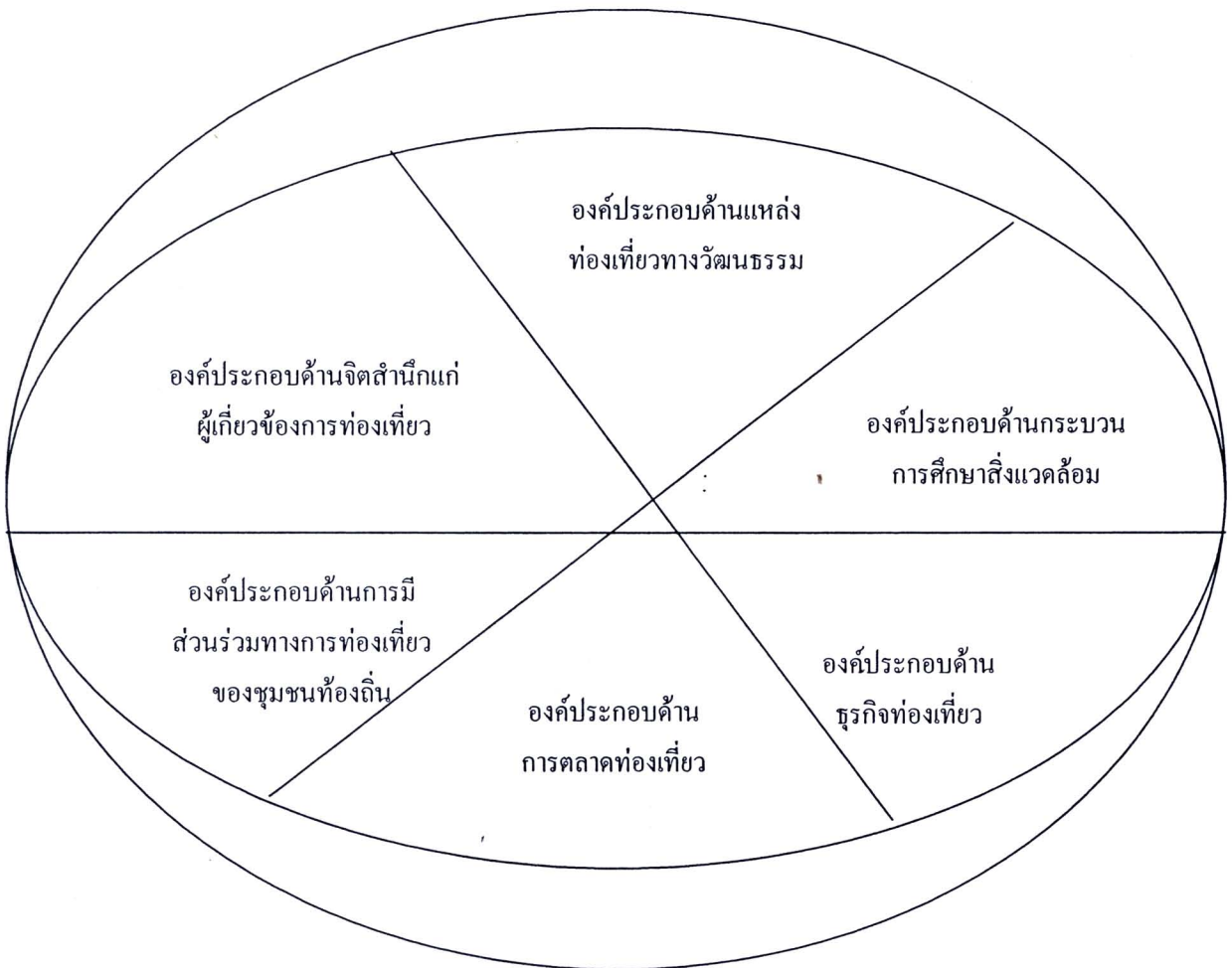
4.4 องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งยังช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4.5 องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

4.6 องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

สามารถนำองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 6 องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นมาสร้างเป็นรูป เพื่อให้เข้าใจง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้นดังภาพ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภาพที่ 1 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

5. การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ จะใช้แนวทางการอนุรักษ์เพื่อให้ทรัพยากรดังกล่าวคงอยู่ คงคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์และสืบทอดเป็นมรดกของชาติสืบต่อไป การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุมีวิธีการดังนี้

การฟื้นฟูโดยการคงความเชื่อดั้งเดิมหรือแนวคิดดั้งเดิมของวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และการละเล่น การจำลอง ควรส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมหรือเผยแพร่ความเชื่อดั้งเดิมของงานดังกล่าวให้กว้างขวางออกไป เพื่อทราบถึงลักษณะสังคมสภาพแวดล้อมของแหล่งกำเนิดวัฒนธรรมย้อนหลัง การทำลายความเชื่อดั้งเดิมเป็นเสมือนการทำลายวัฒนธรรม และความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชนออกจากกัน ทำให้การปฏิบัติตามที่เคยทำกันมาสิ้นสุดลง คงความรู้ทางภูมิปัญญาของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นเวลานานด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่นใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวเข้าแก้ปัญหาและส่งเสริมองค์ประกอบเพื่อสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งถือเป็นการยกย่องให้ชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญของวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวการคัดแปลงหรือแก้ไขเนื้อหาโดยไม่ระมัดระวัง ขาดความจริงใจ หรือนั่นด้านเศรษฐกิจเกินไปจะส่งผลกระทบทางลบและเป็นการกีดกันไม่ให้เจ้าของวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง คงความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นไว้ กลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างกัน การแสดงออกทางวัฒนธรรมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว มีความบริสุทธิ์จริงใจตามลักษณะพิเศษนั้น การอนุรักษ์จึงคงความเป็นเอกลักษณ์เหล่านี้ไว้เพื่อให้การแสดงออกเป็นไปตามธรรมชาติให้เกิดความเข้าใจตรงตามความมุ่งหมายของแบบความเชื่อและค่านิยมเดิมของท้องถิ่นและเป็นการรักษาไว้ให้คงอยู่

กล่าวโดยสรุปแล้ว ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย ซึ่งมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและได้รับความรู้จากการศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม อันเป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสมดุลแห่งกระแสนการพัฒนาการท่องเที่ยวและกระแสนอนุรักษ์ควบคู่กันไป จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันสนับสนุนส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก่อประโยชน์สูงสุดแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในปัจจุบันและอนาคตเพื่อมุ่งสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว (SWOT Analysis)

การวิเคราะห์ SWOT เป็นหลักการในการวิเคราะห์ห้วงการหรือสภาพหน่วยงานในปัจจุบัน เพื่อค้นหาจุดอ่อน จุดแข็ง จุดเด่น จุดด้อย หรือที่อาจเป็นปัญหาสำคัญในการดำเนินงานสู่สภาพที่ต้องการในอนาคต โดยองค์กรนั้น ๆ จะกำหนดกลยุทธ์ได้นั้นต้องรู้สถานภาพหรือสภาวะของตนเสียก่อน นอกจากนี้ยังต้องมีกระบวนการกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมสำหรับตนเอง ซึ่งวิธีการและเทคนิคในการวิเคราะห์สภาวะขององค์กรและกระบวนการกำหนดกลยุทธ์มีหลายวิธีด้วยกันและหนึ่งในวิธีการเหล่านี้ คือกระบวนการวิเคราะห์ SWOT ซึ่งเป็นวิธีการที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลาย และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ต่างๆ ได้

SWOT เป็นคำย่อมาจากคำว่า Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats และมีความหมายดังนี้

1. Strengths คือ จุดแข็ง หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวกซึ่งองค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ดี
2. Weaknesses คือ จุดอ่อน หมายถึง สถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดี
3. Opportunities คือ โอกาส หมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร
4. Threats คือ อุปสรรคหมายถึง ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือ หมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร

บางครั้งการจำแนกโอกาสและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งสองสิ่งนี้สามารถเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรคได้ และในทางกลับกัน อุปสรรคอาจกลับกลายเป็นโอกาสได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้องค์กรมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ของตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์แวดล้อม

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย เรื่อง การสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา : ศึกษาพระเครื่องนางพญาและพระบรมสารีริกธาตุ จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้ข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ณรงค์ เสงี่ยมประชา (2539) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาผลกระทบของตลาดพระเครื่องต่อสังคม ศาสนา และเศรษฐกิจตลาดพระเครื่อง พบว่า 1. ตลาดพระเครื่องมีอยู่เกือบทุกชุมชน บางชุมชนอาจมีแผ่พระเครื่องขนาดเล็ก แต่บาง ชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในเมือง เช่น ในเขตเทศบาลเมืองนครปฐม จัดเป็นตลาดพระเครื่องขนาดใหญ่ได้ เพราะมีแผงพระเครื่องประมาณ 54 แผง มีศูนย์พระเครื่อง 4 ศูนย์ขาดของตลาดพระเครื่องของ 4 จังหวัด นับจำนวนหน่วยจำหน่ายพระเครื่องได้ 118 หน่วย มีพระเครื่องวางจำหน่าย ประมาณ 162,000 องค์ (ไม่นับพระเครื่องที่วางเป็นกอง ๆ ซึ่งจำหน่ายราคาองค์ละ 10 – 20 บาท มีผู้จำหน่ายไม่น้อยกว่า 124 คน (บางแผงมีทั้งพ่อ แม่ และลูกมาช่วยกันจำหน่าย) มีประชาชนเข้าไปในตลาดพระเครื่องประมาณวันละ 1,750 คนจากความพยายาม ศึกษาสภาพเศรษฐกิจของผู้มีอาชีพจำหน่ายพระเครื่อง พบว่าส่วนใหญ่มีฐานะพอกินพอใช้ คิดเป็น 80.06 และผู้ที่อยู่ในฐานะไม่พอกินไม่พอใช้มีอยู่ 9.82 2. ผลกระทบของตลาดพระเครื่องต่อสังคม ศาสนา เศรษฐกิจ ที่ปรากฏชัดสรุปความได้ ดังนี้ตลาดพระเครื่องเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดกมลวง 88.8 สร้างนิสัยของประชาชนให้เป็นคนหลอกหลวง 61.1 ก่อให้เกิดการขัดแย้ง นำไปสู่ปฏิกิริยาโต้ตอบกัน 60.1 ในทางศาสนา ถือได้ว่าเป็นตัวทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาในศาสนา และพระเครื่อง 71.7 ทำให้พระสงฆ์และวัดหันไปแสวงหาผลประโยชน์เพิ่มขึ้นตลาดพระเครื่องไม่ได้ช่วยให้เศรษฐกิจดีขึ้น เพราะถ้าคนในสังคมไม่ได้เป็นผู้ผลิต ดีแต่ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วย สังคมย่อมเจริญไปไม่ได้ 76.4 ตลาดพระเครื่องไม่ได้ช่วยให้รายได้ของประเทศสูงขึ้น เศรษฐกิจ ดีขึ้น 69.4 และไม่ควรส่งเสริมการจำหน่ายพระเครื่องเป็นอาชีพ 57.0

สุจินดา คำดำรงเกียรติ (2541) ศึกษาวิจัยเรื่อง พิธีกรรมการปลุกเสกวัตถุมงคลของชาวบ้านโคกไรร้อย ตำบลจัวบา อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า รูปลักษณะวัตถุมงคล องค์ประกอบ และลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลที่มีความสัมพันธ์ กับวิถีชีวิตในพิธีกรรม การปลุกเสกวัตถุมงคลของชาวบ้านโคกไรร้อย ตำบลจัวบา อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม ในการวิจัยใช้วิธีการเชิงคุณลักษณะ โดยเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและภาคสนาม ด้วยการสังเกต และการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสงฆ์ปลุกเสก ชีพราหมณ์ และชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธี รวมจำนวน 64 คน แล้วนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธี พรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า รูปลักษณะของวัตถุมงคลที่ชาวบ้านโคกไรร้อยเชื่อถือมี 5 ประเภทคือ พระเครื่อง ส่วนใหญ่นิยมพระเครื่องของหลวงปู่พรตวิธาน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 19 แบบ สายสิญจน์ ได้แก่ ค่าย 3 เส้น

สำหรับพิธีอุปมงคล และด้าย 9 เส้น สำหรับพิธีมงคล ปลัดจิก แกะสลัก เป็นรูปสัตว์ลี้ภัยขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก มัสยาสุขเหือ แกะสลักไม้เป็นรูปปลาหมอ กำลังขบปลัดจิกขนาดกลาง และขนาดเล็ก และนวดสีผึ้ง ผิดจากที่ผึ้งกับว่านมหาเสน่ห์ องค์ประกอบและขั้นตอนในพิธีกรรมการ ปลุกเสกวัตถุมงคล พระเครื่อง ใช้สถานที่ วัดสว่าง โศกโรนอย พระสงฆ์เป็นผู้ปลุกเสกและนั่งปรก มี เครื่องบูชา เครื่องสังเวย ภาชนะ เตรียมงาน 8 เดือน ปลุกเสก 1 วัน สายสิญจน์ ใช้สถานที่วัด บ้านหมอ ธรรม และบ้านผู้ประกอบ พิธีมงคล จัดหาด้วยด้าย 2 วัน จับด้าย 3 ชั่วโมง พระสงฆ์ หมอธรรม และ หมอสูตรเป็นผู้ ปลุกเสกปลัดจิกและมัสยาสุขเหือ ใช้สถานที่วัดและกลดนั่งวิปัสสนา พระสงฆ์เป็นผู้ ปลุกเสก มีไม้มงคล เครื่องแกะสลัก เครื่องบูชา จัดหาไม้แกะสลัก 1 วัน การแกะสลัก 12 ชั่วโมง ปลุก เสก 30 นาที และนวดสีผึ้ง ใช้สถานที่บ้านหมอธรรม มีจีผึ้งผสมกับว่านเสน่ห์ จัดหา วัตถุดิบตลอดทั้ง ปี และปลุกเสก 1 ชั่วโมง ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุมงคลที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน เชื่อว่า พระเครื่องเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงาม เป็นเครื่องเตือนสติแก่ชาวบ้านให้ปฏิบัติตนในหลัก ของ ศีลธรรม ขจัดความกลัวทั้งปวง ให้คุณด้านเมตตามหานิยม ด้านอิทธิฤทธิ์ให้แคล้วคลาดภัย อันตราย อยู่ยงคงกระพัน และช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือขับไล่ภูตผีที่จะมารบกวน สายสิญจน์ เชื่อว่าสามารถ ขับไล่ภูตผีในการรักษาอาการเจ็บป่วยหรือสัตว์ร้ายต่าง ๆ และเรียกขวัญกลับ เข้าสู่ร่างปลัดจิก ให้คุณ เมตตามหานิยม และแคล้วคลาดจากศัตรู มัสยาสุขเหือ ให้คุณด้าน เมตตามหานิยม ความก้าวหน้าใน หน้าที่ การค้าขายเจริญรุ่งเรือง และนวดสีผึ้ง ให้เมตตา รักใคร่สงสารและการเจรจากับบุคคลอื่นทำให้ หลงใหล ปัจจัยที่ทำให้เกิดพิธีกรรม เนื่องจากชาวบ้านมีทั้งอุปทานคือ นิยมสะสมเครื่องราง และ อุปสงค์คือ เกจิอาจารย์ปลุกเสกเกิดเป็นพุทธพาณิชย์ ด้านคติความเชื่อและประเพณีเดิม เกี่ยวกับสิ่ว ลี้ภัย เชื่อว่าก่อให้เกิดชีวิต ความเจริญอกงาม และความรัก สมุนไพรรู ผดุงมาเป็นเครื่องราง พิธี บายศรีสู่ขวัญและการสะเดาะเคราะห์ให้ชีวิตมงคลเพื่อความ สักดิ์สิทธิ์ เกจิอาจารย์ฝ่ายสงฆ์และ พราหมณ์ผู้มีความสามารถผลิต และปัญหาสังคม ได้แก่ การเจ็บป่วยหรืออุบัติเหตุ ไข้หวัด การหย่าร้าง การ ทะเลาะวิวาท และการอพยพชั่วคราว ต่างต้องการวัตถุมงคลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่บางกลุ่ม นำไปใช้ด้านเสื่อมก่อให้เกิด ปัญหาครอบครัวตามมา

เชษฐ ดิงสัญชาติ (2544) ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การแสดงวิตรรกมูทราสองพระหัตถ์ของ พระพุทธรูปในศิลปะทวารวดี โดยที่การวิจัยมีจุดมุ่งหมายเพื่อคลี่คลายปัญหาเกี่ยวกับ ที่มา และ ความหมายของการแสดงวิตรรกมูทราสองพระหัตถ์สำหรับพระพุทธรูปในศิลปะทวารวดี ซึ่งทั้ง ประเด็นที่มาและความหมายของการแสดงมูทราดังกล่าวนี้ ได้มีนักวิชาการหลายท่านเสนอไว้ก่อนหน้านี้อย่างหลากหลายแนวคิด เช่น แนวความคิดที่เชื่อว่าควรมีที่มาจากการแสดงมูทราของ พระพุทธรูปในศิลปะหลังคุปตะ แนวความคิด ที่เชื่อว่าควรมีที่มาจากการแสดงมูทราของพระพุทธรูป ในศิลปะจีน แนวความคิดที่ เชื่อว่าควรมีความหมายเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอมิตาภะตามคัมภีร์อมิตา

บุร พุทธานุสมฤตีสูตฺรในนิกายสุขาวดี แนวความคิดที่เชื่อว่าควรมีความหมายเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ตอนเสด็จลงจากดาวดึงส์ เป็นต้น

ข้อสรุปจากผลการวิจัยนั้นพบว่า แบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็นหลัก คือ ประการแรกที่มาของการแสดงวิตรรกมูทราสองพระหัตถ์ในศิลปะทวารวดีนั้น ควรเกี่ยวข้องกับการแสดงวิตรรก-กฏกมูทราในศิลปะอมราวดีตอนปลาย-อนุราชปุระ มากกว่าที่จะเกี่ยวข้องกับการแสดงมูทราในศิลปะหลังคุปตะและศิลปะจีน ประการที่สองการแสดงวิตรรกมูทราสองพระหัตถ์ในศิลปะทวารวดีไม่ควรมีความหมายที่เจาะจงเฉพาะพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่งหรือพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่ง แต่ควรเพียงการแสดงมูทราที่ได้รับความนิยมสูงสุดสำหรับพระพุทธรูปประทับยืนในศิลปะทวารวดีอันเนื่องด้วยการปูพื้นฐานจากศิลปะอมราวดีตอนปลาย-อนุราชปุระและเป็นการแสดงมูทราที่สามารถนำไปใช้แทนความหมายทั้งในความหมายของพระพุทธรูปเจ้า ศรีศากยมุนี พระพุทธรูปองค์อื่นหรือพุทธประวัติตอนใดๆ ก็ได้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจารึก บริบทและบริวารที่แวดล้อมพระพุทธรูปองค์นั้น

วันชัย วงศ์เทพนิวัติ (2540) ศึกษาวิจัยเรื่อง พระพิมพ์ดินเผาศิลปะสุโขทัยที่พบในเขตจังหวัดสุโขทัย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ทำการศึกษาเกี่ยวกับพระพิมพ์ดินเผา ศิลปะสุโขทัยที่พบในเขตจังหวัดสุโขทัย จำนวน 328 องค์ ได้ทำการศึกษารูปแบบหรือพุทธลักษณะของพระพิมพ์ดินเผาศิลปะสุโขทัย ผลการวิจัยพบว่า สามารถจัดกลุ่มได้ 5 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 พระพิมพ์ดินเผาศิลปะสุโขทัยปางมารวิชัย (PMV) แบ่งออกได้ 16 รูปแบบ กลุ่มที่ 2 พระพิมพ์ดินเผาศิลปะสุโขทัยปางสมาธิ (PST) แบ่งออกได้ 4 รูปแบบ กลุ่มที่ 3 พระพิมพ์ดินเผาศิลปะสุโขทัยปางประทับยืน (PPT) พบรูปแบบเดียว กลุ่มที่ 4 พระพิมพ์ดินเผาศิลปะสุโขทัยปางประทานอภัย (PAT) แบ่งออกได้ 2 รูปแบบ กลุ่มที่ 5 พระพิมพ์ดินเผาศิลปะสุโขทัยปางลีลา (PLL) แบ่งออกได้ 3 รูปแบบ เมื่อทำการวิเคราะห์รูปแบบหรือพุทธลักษณะของพระพิมพ์ ดินเผาสุโขทัยที่ทำด้วยดินเผาเท่านั้น พบว่า พระพิมพ์ดินเผา ศิลปะสุโขทัยเป็นพระพิมพ์ดินเผาที่มีมือข้างสุโขทัยได้จำลอง รูปแบบหรือพุทธลักษณะมาจากพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยขนาดต่างๆ ทุกปาง เช่น ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางประทับยืน ปางประทานอภัย และปางลีลา รูปแบบหรือพุทธลักษณะของพระพิมพ์ ดินเผาในแต่ละปาง จากการวิเคราะห์รูปแบบพบว่า พระพิมพ์ดินเผารุ่นแรกๆ ของแต่ละปาง จะมีรูปแบบหรือพุทธลักษณะ เฉพาะแบบศิลปะสุโขทัย รุ่นต่อๆ มา ข้างสุโขทัยจึงได้มีการพัฒนารูปแบบหรือพุทธลักษณะอื่นๆ มาประกอบตามความเชื่อ หรือความสนใจของผู้สร้างส่วนวัตถุดิบในการสร้างคงทำขึ้นไว้เคารพบูชาหรือบรรจุไว้ในเจดีย์สถานเพื่อเป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนา

จำรัส เพชรทับ (2545) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังของชาวบ้านอำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังของชาวบ้านอำเภอลิขิต จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการศึกษาพบว่าแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1. ความเชื่อเกี่ยวกับ

เครื่องรางของขลัง ชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังที่เกิดตามธรรมชาติ ทั้งที่เกิดจากสัตว์ เช่น เขี้ยวหมูตัน เขี้ยวเสือกตวง เป็นต้น ที่เกิดจากพืช เช่น ไม้ตัน ไม้ตาตุ่ เป็นต้น ที่เกิดจากแร่ธาตุ เช่น เหล็กไหล ปลัดขิกหิน และปรอท เป็นต้น และความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่เป็นพระเครื่อง เช่น พระกรุนางตรา พระกรุท่าเรือ เป็นต้น และเครื่องรางของขลังอื่นๆ เช่น ตะกรุด ผ้ายันต์ และสายมือ เป็นต้น 2. ผลกระทบจากความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง ได้แก่ ด้านการสร้างขวัญและกำลังใจ เช่น การทำให้เกิดสมาธิ ความมั่นใจ และความกล้าหาญ เป็นต้น ด้านควบคุมความประพฤติ เช่น การรักษาศีล การปฏิบัติพิธีกรรม ด้านความรู้ทางศาสนา เช่น ความรู้เกี่ยวกับประวัติและหลักธรรมคำสอน ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัตถุ เช่น ความรู้ความเข้าใจศิลปวัตถุ การปฏิบัติตามกฎหมาย ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลังของชาวบ้านเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนทางสังคมที่สามารถมองเห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในแง่มุมที่เป็นระบบความเชื่อ ระบบความคิดและสภาพจิตใจของชาวบ้าน

รอบทิศ ไวยสุตริ (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติ พบว่า งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์พระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม จากผลการวิจัยพบว่า คำว่า “พระเครื่อง” นั้น มาจากคำว่า “พระเครื่องราง” หมายถึง พระพุทธรูปองค์เล็กๆ ที่นับถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย โดยในสมัยเริ่มแรกนั้น ถูกสร้างขึ้นในลักษณะของพระพิมพ์ที่สร้างไว้เพื่อสืบอายุพระศาสนา แต่ไม่สามารถระบุชัดเจนได้ว่า ในประเทศไทยนั้น มีคติความเชื่อในการนำพระพิมพ์ต่างๆ ไปปลุกเสกสร้างเป็นพระเครื่องกันตั้งแต่สมัยใด แต่หากศึกษาจากตำนานการสร้างพระรอดลำพูนก็จะพบว่า คติความเชื่อในการสร้างพระเครื่องนั้นมีมายาวนานนับพันปีแล้ว โดยได้อธิบายพลในการสร้างมาจากการผสมผสานแนวคิดในพระพุทธศาสนา ทั้งเถรวาทและมหายาน ร่วมกับแนวคิดในลัทธิขงจื้อ ขบถพบุรุษ ลัทธิวิญญูณนิยม ลัทธิบอน ที่เชื่อในเรื่องผีสิงเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ในธรรมชาติ รวมทั้งแนวคิดความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ในศาสนาพราหมณ์ การสร้างพระเครื่องให้ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ตามหลักที่โบราณจารย์ได้วางเอาไว้ นั้นมีกระบวนการในการสร้างที่ละเอียดซับซ้อนหลายขั้นตอน เช่น การเตรียมมวลสารต่างๆ ในการผสมสร้างพระเครื่อง การลงอักขระเลขยันต์ในแผ่นทอง การรวบรวมว่านศักดิ์สิทธิ์ ๑๐๘ ชนิด การบวงสรวงไหว้ครูบาอาจารย์เพื่อขอขบามิให้มาช่วยในการสร้างพระเครื่อง การปลุกเสกพระเครื่องด้วยการทำสมาธิภาวนาท่องบ่นมนต์คาถาต่างๆ ให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ตามที่ต้นการ เป็นต้น

พระเครื่องมีบทบาทอยู่ในวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทยเป็นอย่างมาก บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นเครื่องรางของขลังที่สามารถช่วยคุ้มครองป้องกันอันตราย พกพาไปไหนก็เป็นที่รักใคร่ของผู้ที่พบเห็น บางคนบูชาพระเครื่องในฐานะเป็นปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนาเป็นอนุสสติเป็นสัญลักษณ์เครื่องระลึก ไว้ให้ผู้บูชาพระเครื่องได้มีโอกาสกราบไหว้บูชาระลึกถึงพระรัตนตรัยอันเป็นที่

ฟังสูงสุดของเหล่าผู้นับถือพระพุทธศาสนา บางคนก็บูชาพระเครื่องในฐานะเป็นกุศโลบายในการปฏิบัติธรรม ที่จะช่วยโน้มน้าวดึงดูดให้ผู้ใช้พระเครื่องหันไปปฏิบัติธรรมเช่นใช้พระเครื่องแล้วรักษา สัตว์ด้วยใช้พระเครื่องแล้วต้องสวดมนต์ภาวนาทำสมาธิอยู่เสมอ เป็นต้น

เมื่อนำกระบวนการสร้างและการใช้พระเครื่องมาพิจารณาวิเคราะห์เทียบกับหลักการปฏิบัติธรรมต่างๆ ที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เช่น หลักบุญกิริยาวัตถุ หลักไตรสิกขา เป็นต้น พบว่า กระบวนการสร้างและการใช้พระเครื่องนั้น เป็นกุศโลบายที่แฝงเอาไว้เพื่อดึงดูดให้ผู้สร้างและผู้ใช้พระเครื่องได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ หรือหลักไตรสิกขาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ดังนี้

1) การสร้างและใช้พระเครื่องกับหลักบุญกิริยาวัตถุ – ผู้สร้างพระเครื่องจะต้องรักษาศีล ๕ เป็นอย่างน้อยทุกครั้งในการทำพิธีปลุกเสกสร้างพระเครื่อง (สีกัมม) หรือได้มีโอกาสส่งสอนธรรมะต่างๆ ให้แก่ผู้มารับแจกพระเครื่อง (ธัมมเทศามัย) เป็นต้น ส่วนผู้ใช้พระเครื่อง เมื่อเข้าวัดไปบูชาพระเครื่อง ย่อมมีโอกาสได้ปริจาคทานแก่วัด (ทานมัย) หรือได้มีโอกาสฟังธรรมศึกษาหาความรู้จากพระ เกจิอาจารย์ต่างๆ (ธัมมัสสวนมัย) เป็นต้น

2) การสร้างและใช้พระเครื่องตามหลักไตรสิกขา – ผู้สร้างพระเครื่องจะต้องฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนา อย่างยิ่งยวดให้ได้ในระดับฌาน ๔ เป็นอย่างน้อย จึงจะสามารถปลุกเสกสร้างพระเครื่องให้เกิดความ ศักดิ์สิทธิ์ได้ (อธิจิตตสิกขา) เป็นต้น ส่วนผู้ใช้พระเครื่อง เมื่อบูชาพกพาพระเครื่องติดตัวอยู่เสมอ คนผู้นั้นย่อมไม่กล้าทำผิดศีลเพราะกลัวจะผิดข้อห้ามในการบูชาพระเครื่อง เมื่อรักษาศีลไปอย่างสม่ำเสมอ นานเข้า ศีลนั้นก็กลายเป็นนิสัยตามธรรมชาติในชีวิตไป ไม่อยากฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ไปด้วยตนเอง ไม่ต้องรักษาศีลอีกต่อไป เพราะมีศีลเป็นปกติในชีวิตและจิตใจอย่างสมบูรณ์แล้ว (อธิศีลสิกขา) เป็นต้น ดังนั้น พระเครื่องจึงไม่ใช่เรื่องของความงมงายในอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆดังที่คนทั่วไปเข้าใจ แต่กลับเป็นกุศโลบายอันลึกซึ้งที่เหล่าโบราณจารย์สร้างเอาไว้เพื่อดึงดูดให้ผู้สร้างและผู้ใช้พระเครื่องหัน มาเข้าวัด และโน้มน้าวให้ผู้สร้างและผู้ใช้พระเครื่องได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ หรือหลักไตรสิกขา ซึ่งถือเป็นหลักการปฏิบัติธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนาได้อย่างครบถ้วน สมบูรณ์

ไชยา อมรกุล (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ของเกจิอาจารย์ใน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า เกจิอาจารย์เป็นพระภิกษุที่มีจริยาวัตรงดงาม และมีความรู้ทางวิทยาคม มี บทบาทในการอบรม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการสังคมสงเคราะห์ จนเป็นที่ได้รับการยกย่องศรัทธาของคนในชุมชน เป็นบ่อเกิดแห่งความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ ประกอบด้วย หลวงพ่อพัฒน์ นารโท วัดพัฒนาราม หลวงพ่อกล่อม นนทะ วัดโพธาราม หลวงพ่อเพชร อินทรโชติ วัดฉวีรประดิษฐ์ หลวงพ่อน้อย สุวันโณ วัดอัมพาราม หลวงพ่อเพชร วชิโร วัดอัมพวัน หลวงพ่อจ้อย

จิตปัญญา วัดเขาสวรรณประดิษฐ์ และหลวงพ่อดัง คีตโส วัดแหลมสอ ซึ่งอภิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับ
 เกจิอาจารย์ที่ปรากฏแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ เหตุการณ์เกี่ยวกับอภิปาฏิหาริย์ที่เล่าสืบต่อกันมา อันเป็น
 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยมีเกจิอาจารย์เหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่หรือหลังจากมรณภาพไปแล้วและเหตุการณ์
 ที่เกิดขึ้นในสมัยมีเกจิอาจารย์เหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่หรือหลังจากมรณภาพไปแล้วและเหตุการณ์เกี่ยวกับ
 อภิปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นโดยตรง โดยความเชื่อเกี่ยวกับอภิปาฏิหาริย์เหล่านั้น มีอิทธิพลต่อคนใน
 ชุมชน ทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในด้านต่างๆ คือ อิทธิพลต่อสังคม ได้แก่ มีอิทธิพลต่อคนใน
 ชุมชน ด้านจริยธรรมของคนในสังคม เป็นพลังของสังคมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เป็นศูนย์รวม
 จิตใจของคนในสังคมและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมในด้านการบวชและการแก้บน การพาณิชย์ การ
 รักษาโรค การสร้างรูปเหมือนแทนตัวและการสืบทอดประเพณี

สุภาพุ ฒ เทพา (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทและผลกระทบจากบทบาทของวัดมูจลิน
 ทวาปีวิหาร (วัดดอย) อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี พบว่า 1. บทบาทของวัดมูจลินทวาปีวิหาร (วัด
 ดอย) ผลการศึกษาพบว่ามี 4 ด้าน คือ บทบาทด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ได้แก่ การส่งเสริม
 พระพุทธศาสนาผ่านประเพณี การส่งเสริมศาสนสถานและถาวรวัตถุ การส่งเสริมด้านการเผยแผ่
 พระพุทธศาสนา และการส่งเสริมสนับสนุนด้านการบริหารคณะสงฆ์ บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์
 ได้แก่ การสงเคราะห์ทางการศึกษา การสงเคราะห์ด้านเศรษฐกิจชุมชน การสงเคราะห์จากมูลนิธิโมลี
 ธรรมพินิต และการสงเคราะห์ทั่วไป บทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษา ได้แก่ การส่งเสริมการศึกษา
 ด้านพระภิกษุและสามเณร และการส่งเสริมการศึกษาด้านฆราวาส และบทบาทด้านการอนุรักษ์
 ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การอนุรักษ์วัดอุโบสถของพิพิธภัณฑสถานพระราชาพุทธิรังษี (หลวงพ่อดำ นนทิโย)
 หลังที่ 1 หลังที่ 2 และหลังที่ 3 การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี
 และพิธีกรรม 2. ผลกระทบจากบทบาทของวัดมูจลินทวาปีวิหาร (วัดดอย) ผลการศึกษาพบว่ามี 4 ด้าน
 คือ ผลกระทบด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ได้แก่ ด้านประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา ด้านศา
 สนสถานและถาวรวัตถุ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการบริหารคณะสงฆ์ ผลกระทบ
 ด้านสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ ด้านปัจจัยทางการศึกษา ด้านกองทุนเพื่อการสงเคราะห์ และด้าน
 สาธารณประโยชน์ ผลกระทบด้านการส่งเสริมการศึกษา ได้แก่ การส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุ
 สามเณร และการส่งเสริมการศึกษานักเรียน ผลกระทบด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การ
 อนุรักษ์วัดอุโบสถ การอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย และการอนุรักษ์ประเพณีและพิธีกรรม ผลกระทบด้าน
 เศรษฐกิจ ได้แก่ การเช่าพระเครื่องและวัตถุมงคล และการเสริมรายได้อาชีพให้กับครอบครัว และ
 ผลกระทบด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดปัตตานี จากบทบาทและผลกระทบจาก
 บทบาทของวัดมูจลินทวาปีวิหาร (วัดดอย) เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ในการพัฒนา
 พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป และเป็นการพัฒนาชุมชนให้อยู่ได้อย่างมีความสุข

เทพฤกษ์ สุวรรณกุล (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การสมโภชหลวงพ่อสามพี่น้องและหลวงพ่อก้ามปู ตำบลบ้านขาน อำเภอสรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย : ศึกษากรณีพฤติกรรมการปฏิบัติ พบว่า พฤติกรรมการปฏิบัติทางประเพณีและความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับการสมโภชหลวงพ่อสามพี่น้องและหลวงพ่อก้ามปู มีดังต่อไปนี้ 1. ประเพณี พบว่า พฤติกรรมการปฏิบัติทางประเพณีของชาวบ้านเกี่ยวกับการสมโภชหลวงพ่อสาม พี่น้องและหลวงพ่อก้ามปูเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ 1.1 พิธีสงฆ์ 1.2 ชมมหรสพสมโภช 1.3 การแห่ 1.4 พิธีทำบุญตักบาตรเช้า 1.5 ฟังพระเจริญพระพุทธมนต์เย็น 1.6 พิธีบวงสรวง 1.7 ฟังพระธรรมเทศนาปฐกฐิน 2. ความเชื่อ พบว่า ชาวบ้านเชื่อว่าหลวงพ่อสามพี่น้องและหลวงพ่อก้ามปู มีอิทธิพลต่อตนเอง, ครอบครัวและต่อสังคมในท้องถิ่น เนื่องจากมีความเชื่อถือศรัทธาในอิทธิฤทธิ์ อภินิหาร ปาฏิหาริย์ ที่แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์มานับครั้งไม่ถ้วน ช่วยคลี่คลายให้ชาวบ้านมีความสุขสมหวัง ปราศจากทุกข์โศกมาเบียดเบียน มีกำลังใจทำมาหากิน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แม้ไม่เกิดกับตนเอง ก็เกิดกับคนอื่น จึงมีความเลื่อมใส ศรัทธาหลวงพ่อสามพี่น้องและหลวงพ่อก้ามปูมาก ชาวบ้านที่มีความเห็นต่างจากนี้ปรากฏว่าไม่มีเลย ความเชื่อเรื่องทั่วไปของชาวบ้านที่ยังเชื่อกันมากเช่น การปลูกที่อยู่อาศัย ต้องยกเสาเอกก่อน, เชื่อว่ามีผีบ้านผีเรือนเมื่อมาเทียบกับความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อสามพี่น้องและหลวงพ่อก้ามปูแล้ว ความเชื่อทั่วไปกลับคือความสำคัญลงอย่างเห็นได้ชัด คำตอบเกี่ยวกับความเชื่อทั่วไปยังมีผู้ตอบแตกต่างกันหลายกลุ่ม บางคนตอบว่าเชื่อ บางคนตอบว่าไม่เชื่อ และบางคนยังตอบไม่ทราบ ไม่แน่ใจ ซึ่งจะเห็นได้ว่ายังมีความแตกต่างกันทางด้านความเชื่อ ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อสามพี่น้อง และหลวงพ่อก้ามปูชาวบ้านตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าเชื่อ คำตอบที่ต่างจากนี้ไม่มีเลย ฉะนั้นหลวงพ่อสามพี่น้องและหลวงพ่อก้ามปูจึงมีอิทธิพลทางด้านจิตใจต่อคนบ้านขานมาก